

ШЫН

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн.

№ 100 (15922)

1997 чылдын октябрь 7, вторник

Ат салган шагы 22.00 Салар өртөзө 1000 рубль.

БҮЗҮРЕЛИВИС ЧАҢГЫС ААЙ БОЛЗУН

Тыва Республиканың Дээди Хуралына

Хүндүлүг депутаттар!
Тыва Республиканың Конституциясынын доктаа-
нанын өзүсүр Дээди Хуралдын депутаттарының
чер-чер чагыргаларынын даргаларынын бүрүн эр-
гедери удааас дүжөр деп чүсөни барымдаалап көр-
бүшпаша, сонгудалары хоюлдуларынын эргежок чу-
гулазын медереп билбешпа, «Тыва Республиканың
Дээди Хуралының депутаттарынын сонгудалары-
ның дугайында», «Чер-чер чагыргаларынын дарга-
ларының сонгудаларынын дугайында», «Төлээлек-
чиериниң чер-чер Хуралдарынын депутаттарынын
сонгудаларынын дугайында» Тыва Республиканын
хоюлдуларына атты салдым.

«Россия Федерациязының хамаатыларының сон-
гудаларынын кол магаддаларынын дугайында
болган референдумга киржир эргелер дугайында»
Федералдыг хоюлдуун дүжөз алыдыгынын
база 1997 чылдың сентябрь 30-де күшүг болуу
боттанын киргенин билер болгай силер. Ол хоюлу
болза, Россия Федерациязының хамаатыларынын
күрүне эрге-чагырга болгаш тус чер бот-башкары-
газынын органырыче хоюлу өзүсүр сонгудалар
база сонгудалары эргезин боттандырыныч кол ма-
гаддаларынын тодарайты турар. Бистин чаа сон-
гудаларынын дугайында хамаарыштыр федералдыг
хоюлду дүшүрүр чымык дүшүшпаша баар чүүлдер
бар. Биланың сонгудаларынын дугайында тур-
гузарынын хуусаалары, сонгудалар комиссиялары
тургузарынын хуусаалары, сонгудалар комиссиялары
тургузарынын чуруму, кандидаттар дегинир талазы
биле сонгудаларынын хол үжүү чымыкынын чуруму
дээс ышкаш бистин хоюлдуларының ындыг ян-

зылыг кол чүүлдери федералдыг хоюлуга дүш-
пейин турар.

Федералдыг хоюлдуун 66 чүүлүнүн 3 пункт-
тузунга дүшүрүр Россия Федерациязының субъекти-
леринин хоюлдуларынын анаа дөмей негеделери-
нин 49—60 чүүлдеринге янаал дүшүрүрүге не-
геттиши турар. Федералдыг хоюлдуун ол чүүлде-
ри бадыйлашыкыны организастаарын болгаш бад-
лаарынын чурумун, сонгудаларынын бадыйлашыкы-
нын санаарын, сонгудаларынын түндүктерин үндү-
рерин база оларын парлаарыа чурумуун турар.
Бистин хоюлдуларынын чөгүүр чүүлдери феде-
ралдыг хоюлдуун чүүлдеринге чөгүүрүк болуу
турары хонуданыч. Билди таварылгада сонгудалары-
ның чөгүүрүк турган. Федералдыг хоюлдуга чөг-
үүрүк болбас чүгле ындыг кээзиге бистин хою-
лдуларыныч амыкшаар апар бир. Сонгудала кам-
панызын организастаар апар кижилер налдыг бай-
далда федералдыг хоюлдуга, а кампанында —
республика хоюлдуун дүшүрүрүге болдурулал дээр-
зин билер алмыр сонгудаларга белен эвес болуу
дээрин биле чөлпөзөргө боор силер. Билдиң янзы-
лыг байдал, мен боомарыма, сонгудаларынын үзүп
болуурунга чедирип болуу ышкаш. Бөдүүн эвес ы-
ндыг байдалды болдурус дээс, бистин республика-
ның сонгудаларынын федералдыг хоюлуга
дүшүрүрүр кыска хуусаада кылыр депутаттарга
сүмэлээр-дир мен. Тыва Республиканың парламе-
нтинин болгаш Чазактын инти ажилын болуун
тургузарынын чедир федералдыг хоюлуга бистин
хоюлдуларының дүжүгүңкүнү болдуруу үш
хоюлдуун төлөткүчлери амыкшаар кылырныга ду-
ча чедиринге Президент белен.

Мээд саналым биле силер чөлпөзөргө болуу-
нарза, сонгудалары эртиндерин хуусааларынын
дугайында бистер боданыр апар бир.

Хүлөп алыдыг болгаш ат салдыгын хоюлу-
ларга дүшүрүр Чер-чер чагыргаларынын даргалары-
нын сонгудаларынын болгаш төлээлекчиеринин
чер-чер Хуралдарынын депутаттарынын болуу хүнүн
тодарайты турар, мээд чөлпөзөргө негеттилер
болгаш тодарай саналар киргенде оларын силер-
нин биле кады көөрүңге белен мен.
Түндүктерин бир чугула чүү дугайын база са-
гыдырыксаан иник мен. Организастагыгын кам-
херек үлгедериникин, хээзилерин база хээзи алыр
болган албан-хүлээлериңиң оора ажылдар чорук-
тар биле демисиде күштердир талазы биле хем-
чеглер дугайында Б. Н. Ельцинин радиомеддел-
ешинде бузуттуг, хөлөгелечик экономиканын төлө-
лешин, кеминг херектер үлгедерин бөлүгелешти-
кишир шуут-ла эрге-чагыргага барып олуруп алыр,
депутатка дээс болбас эргени ажылдар, боттары
ның бачыгыт херектерин болгаш акааларын ча-
гырып-чээр дээс чүртүгүн эрге-чагырга структу-
раларыне шүргүп кирип эгелзеп деп чугулаан бол-
гай. Билангаң хойлуларга шак ындаг кижилер
күрүне эрге-чагырга болгаш тус чер бот-башка-
рылашыкыны организастаарыңиң кере боттубас
ындыг механизмин баш удур көөрү эргежок чугула.

Бистин санал оналдарымыс дүжүк бар дээрзинге
бузурдун база бузурдериниң чаңгыс аай болурун
көргүзөдүснер.

Хүндүлөп биле,
Тыва Республиканың Президентизи Ш. ООРЖАК.

Президентиниң парламента албанының дыңнатканы биле: ДИЛЕГ БИЛДИРИШКИННЕР— ОНЗА КОНТРОЛЬДА

Сонгудала кампанызынын дугайында Ш. Д. Ооржактын
адының кырына хамаатылардан хуула дилеглерин 243
билдиришкенин келтир. Бүгү-
нүң ол документтерин ишти-
лештирип, байдыйлыг баал
утказының айы-биле, билди-
ришкенин, дилег кирген кы-
жыларын чүрттап турар че-
риниң айы-биле арылаан эм-
гелзеп, харылылары азы кү-
седире биле чер-черин кө-
жүрүп чагыргаларыне, Ак-
Довурак, Кызыл хоорай ча-
гыргаларыне, республика-
ның чогуур яамыларыне
болгаш ведомстволарыне
чорутулаан, чаңгыс сөс-би-
ле, ТР-ниң Президентизи-
ниң онза контролдо алыдыгын.

Кижилерин кодуунада-
ла социал-экономика, чүртта-
га-амыдырал айтыргалары
дүвүрүш турар дээрин ан-
диза көргүсөң. Халык бичке-
челер, бичик шектер ажылды
алырынга сак-хөс дөкүмө
көргүзүрүн, чүрттаар ора-
сава тудуп алмырнга болган
аарыг кижилерин эмелдир-
ге чээзи ашка аңылаан ба-
рин, ажылга түрүстүрүп
алырынга материалдык ду-
лаз бээрин, кем-херектерин иста-
ыварын дүргедерин болгаш
оске-даа амдыралыч чугула
айтырларына хамаатылар
чагааларына бижинилзэ.
Биланың Кызыл хоорай ча-
гырганы бажык-балат болгаш
тудуу айтырлары болуунда он-
за кичээлдеринге алыр. Эл
татаалы биле хемчегелер
болгаш дилег эргезерин а-
галарын дилег тып турар.

Сүт-Хөл, Мөңгүн-Тайга, Тес-
Хем, Тонку, Талды, Чеди-Хөл
дээр ышкаш чамдык кожуу-
нарның чагыргалары хама-
атыларының дилег билдири-
шкенине тоомча чок болуп,
оларга чогуур уеванде хары-
лар берип турар дээрин
шүгүмчүдөңгү сөс-биле ме-
дделеп турар. Чикээлээр,
Сүт-Хөл кожуу чагырганы
хамаатылардан көлгөң 14 би-
дириникиниң чаңгылаан-
даа харым бербесин.

А Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик,
А. Х. Тас-оолга даасан.

ШАҢНАЛДАРЫ ТЫВЫСКАН

Көдөз ажыл-агыйга бол-
гаш күрүне эрге-чагырга ор-
ганнарына хей чылдарда
үрө-түннелдир ажылы дээс
Тыва Республиканың Дээди
Хуралының депутаттары
Вадим Чымыктың СЕДЕВИ
болгаш күрүне эрге-чагыр-
га органырынга хей чыл-
дарда ак сеткилин ажылы
дээс, Россия Федерациязы-
ның Чазак Даргазының

оралакчызынын чөвүлде-
ни Михаил Сергеевич Ко-
ловат Тыва Республиканың
Дээди Хуралының (парла-
ментиниң) 1997 чылдын
октябрь 2-де № 891 болгаш
1997 чылдын октябрь 2-де
№ 892 доктааларында айтыр-
ышкан сууттаан Тыва рес-
публиканың Дээди Хура-
лының Хүндүлөп бижикте-
ри биле шаңнатканнар.

ИЙ: ХОЙЛУНУ ДҮШҮТҮРҮП ТҮРГАШ...

Октябрь 3-те ТР-ниң Президентизи Ш. Д. Оор-
жак ТР-ниң Төп сонгудала комиссиязынын даргазы
Н. А. Ондар биле ужурашып чүгаштыкан.

Анаа Ш. Д. Ооржак РФ-
тин Төп сонгудала комиссия-
зынын даргазы А. В. Иван-
ченко биле ужурашып чүгаш-
тыкан. Дугайында сонгудала
технологияларын сайбары-
гайдырал талазы биле тыза
дөңсөөлөрүн эри амыкшаар
онзаалар, бо талазы биле Тыва
10 дээр деңсөөлөрүнүн сана-
гыне кирип турарын ме-
дделзэ. А. В. Иванченко
ТР-ниң Президентизинын ча-
гырга даргаларын, тус чер
чагыргаларынын төлээлекчи-
леринин сонгудаларынын
үзүндө нинти сонгудалар
санылдан 50-11 хуузу сон-
гаан турары албан деп сана-
лынга каттышкан. Бо дугайы-
нда албан өзүлүк түнчөп
бо хүнерде Москвалан ТР-
нин Төп сонгудала комиссия-
зынга кээр.
Ол ышкаш ТР-нин Прези-

ХЛЕБ ӨРТЭЭ — ИЙИ-ЛЕ МУҢ

Кайда чымыр, бергелерге торулбас удуртукчу бар болду, ында тоду-догаа

Талды кожуунун «Рес-
публиканың чалымы» совхоз
де организастагынын кыл-
бай, совхоз хемээр арты-
к (шын кылганы биле), ордун-
гай ажылдап турарын бүгү
Тыва билер. Совхоз чымыр
чаа контролзының деңсөө-
ринде чаа хлеб бичкеер че-
рин амыкшаар кирген. Билди
эргелешчизи биле каттай
санаарга 7 киши ажылдап
турар.

Балгазынга барган, совхоз
хтевин амыкшаар, чымыр ки-
ши он амдылынын билер.
Чаа хлеб бичкеер чедирин
ажылдачылар 3 элчеге биле
ажылдап турарлар. Билан
кээрде, бөл элчеге чүгел
ийи кийи хүлээр. Олар хүн-
де муң ажыг хлебти быкы-

рылтарлар. Оозун совхоз
ажылчыларына олардың
ажылдап алганы анык-түңүн
барымдаалап, вед-мость өзү-
гар көрүп, казып тургаш,
бир хлебтин ийи муңга, а ар-
тын совхоз садында 3
муңга сайгарып турарлар.

Боттарының бүүдүр та-
разын дээрелеткен, хлеб
быкырап черинде арылгаш
станогунга эртиндирге,
бирги сортуг дайыны белен
болуп. Ажылчыны, Бай-
Халтин хлеб бичкеерчи,
Лалыс-биле дүрүктө солу-
шкан сонда, картосолдын
кылып ап турарлар. Бо база
камналгылы болбайн кан-
чаар. Билында ла чедиптес
тула ашыны ажыгы сала-
рынга чарыгдавастыр, а кар-

тофель совхозта четтир. Сүг-
лү амыкшаар ап турар электри-
лиг тускай сава болган 3
бичик хлеб быкырап тускай
черинг. Далганын хлеб кы-
дыр хуула бергелерге дээр
оруну көнүг таарыштыр
болуун кылганында, ажыл-
чыларга таарымчалыг бай-
далды. «Совхоз хлевиниң
шынары эри, чагаай бол-
гаш барымдаалап, Балга-
зын суурун чүрттагыч чону
Колдуу совхоз хлевин салып
ап турар болу берген» — деп,
хлеб быкырачызы Чечек
Халык чоргарал-биле ды-
натты.

Тараалында — хлебти,
хлебтиде тоду, а тодула
ажылдаар, хол туттуруп,
сагыш-сеткил серек болуру
билдингир-ле болгай.

Каң-оол САТ.

«ӨСКҮСТЕР БАЖЫҢЫНДАН ҮНГЕШТИН...»

1. «Республика Шкид»

Нинти Россия денелдинге
алыр болза, бөгүн 500 муң
ажыг чаш өскүс уруглар тус-
кайлаттыгын албан чедер-
инде, өөредилге-кижизмиде
ге уганышыкынын школа-
интернаттада, дузалал
школаларында хаара түтүн-
гөн. Бо сан-чургай чизе
албанынын берип твдур
көргүзүр-дир. Мынаар бүгү
денелдин тускай албан
чедеринин экинтинерин да-
чып эртекш, «Бот-тускай-
лаа амдыралыч» «үлгү-
тиргенериниң» саны кыс-
туейн турар. А бир эвес че-
рине киргенге тодарайтын
сан-чургайга ындагыларын
санын калыптар болзувус-
са, өзүлүк-ла өскүстер рес-
публиказы — Республика
Шкид боларын үнүп келди.
Бир шала чүрттүн кино-
театрларына калбак көргү-
зүтүг үнүп турган «Респу-
блика Шкид» деп фильмни
көрбөзөр ховар боор. Ре-
волюциянын шүвүргөн-ха-
вдиндан ам-даа онгарылбаан
Россияда өскүстерин амы-
дыралы көргүсөң бо кино-
чуркута кудалангыч ызы
бүдүн Эвилетке негеттөө-
гей-ле турган ийи: «Өскү-
тер бажыныдан үнгештин,
ажылдар дээс заводка
бардым. Ашак мастер мени
хүлээп албаан: «Ам-даа ха-
лың чыктыр тиди»... Та-
лыгында калган тогулган
бөгүн бисиниң таптыр ла 80
чыл аңгылап турзажок, ын-
чангынын чилин айтырар
амдылаа чыгып мойнуваста
элевес, иривес мончар болуп
артып калган. Сөзөн чылдар-
ын дүргүзүндө эрге-ча-
гырганын аңгы-аңгы теп-
ниш-чалазында үлгү-биче
даргалар өскүстер айтырар
чөгүм-чаны биле шиптин-
дээр дээс чеке-даа барба
ышкаш үлгү баштарыны шы-
ласта, байдал школа-инте-
раттардан ылай бурунгар-
лаваан. Ам көзүл, боттары-
нын-ла кижизмиде, чачыкы-
тырды алган төдөдөн кү-
рүне аартыктап, азырадык-

чы хөөгө буруудалып, «хы-
ны мурнаан, херээ соннаан»
деп чемелзээп сагыштыг. Ка-
ра чакындан тура күрүне-
ни: долу халыкыныгыныга
чак иштинде бүүрек дег өскү-
сик кижилеринин психоло-
гизминдан азыралычыч хөөн-
үрү арылгашты. Күрүчелен
аргыда база бир аңгы деге-
леш чиле келди кижилер
былды-ла амал эвес. Олар-
ын дегелешчин кара чөлү-
нүн амыралычыне чөгөрү-
пиктирин, оон хоюлдула-
ры биле таныштырып кирсе-
ринин көрүрү амыкшаар дээр-
зинде туттумаан. Кижизмиде
кынып, белеткек чокка амыр-
рал деп дүк хөмн кеш-
кеш, оларнын хол кезин ой-
бандыларже дүлүнү кирип
турар.

2. Салдап чоруур орту- дук

Тыва Республиканың де-
висээринде 0-дан, 18 харга
дегүрл 2470 өскүстер баар.
Дөргүл-торелинин азыра-
лында барган бүдүн өскү-
стериниң саны мынаар кир-
бейн турар. Чеке-даа сан-
чургайыны мынчалык кы-
зыгылап көзөс. Дөмей-ле
бистин ышкаш өзөөш кижиз-
миде республиканың ол кө-
жүгү хөлчөк белик болуп ту-
руу. Моон алырга 100 кижиз-
минин бизээзи-ле өскүс бо-
луп турар ышкажыл.
Бүдүн Россияда лег бис-
тин республикага база өскү-
стеринин амырал-чүрү-
талазын харылап твдур
социал камгалат алдыны
нын алдыр бар болбайн аан.
Оларын бактап, чемелзээр
эвес, шаа-биле хүлээлзээр
күссүдип-ле твдур болдуу
ийин. Өскүс уруглар экин-
ден элевезин, хондындан
аштаазын дээс сагыш чор-
лап турар. Антуан ле Сент-
Экзюперинин «Холга чан-
кыктырды алганнарымыс»
дээс харылашталгыч бис»
дээс ышкаш тогулгун кан-

рудуп турар бис. Бистин
контингентивис дээрле че-
жизиндан на өскүс калган, чо-
сала болза октагыларын, кы-
дымында калды-лаа детким бо
чок артык аныктар-дыр.
Оларын санагы ала-не эр-
гезин казыгнан улустун, до-
мантаан кижилерин уруглар-
ын, ол ышкаш угаан-сарыла
бертик-межелдирге база не-
мезил турар. Күрүне хайга-
рылаптан үнүп, өзүлүк бот-
тускайлаан амдыралыче шил-
чезин мындыг аныктарга
дыла-ла берге дээрзин көрүп
чор бис, билангаң оларын
бут кырынга туруп алмыр-
га баштайгы дээрзиниң ду-
леткимчезин көргүзүп турар
бис.

3. Эрик барааны көс- түр бө?

Амгы үнүң байдалдарында
ук төп өскүстеринге кайдыг
чедерин дузаны тодаргайы-
биле көрүрүн болуур? Бэ
айтыртыга С. В. Ооржак мы-
наар харылаа.
— Школа-интернат болгаш
дузалал школаларын доос-
кан аныктарын кол-ла бер-
гектин турар айтырмын кыр
бизиндегиде айтырмын (про-
пискука) болуур-дир. Найда-
даа кыр бижидилгези чок
кынып ажыл-хожул тып-
тынып алары шуут болу-
дунмас болуур. Бистин
төпкө түр кадангы кыр
бизиндегидеги кылыр эр-
гени берген турган. Ону
ажылган, 1995-1997 чылда-
ру дүргүзүндө 92 кижизин
кыр бижидилге-биле хау-
дунун бис. База бир кол
айтырмы — чагалтаныр, хор-
далар чур. Чүрттаар ора-
сава чөгүндө бажынар
полдөлеттеринге, поваллар-
а тул чарып ап чоран уруглар
чүс кээр эрлер-дир. Хөө-
күйсерин элени-түренинги
көргөп, кижизмиде амыр-
Хорай чагырганың дес-
кимчези биле социал гост-
ничалыг болган бис. Аңгы
шуут калда (3-тен 12 ай чедир)
шуут чүрттаар оран-сава чок
кижилерин ажыл-хожул,

чурттаар оран-сава тып, тола-
раттынын алырынга чедир
чүрттадып турар бис. Амгы
үеде 42 өскүс аныктар нинти
чүрттаалда черинде чүрт-
таар эрээлдир.

Чамдык даргаларга ол-
бо айтырдыгы кире бээрге, ту-
луттар амдангып турар.
Силер дээр хөөнүг болуур-дир.
Күрүне азыраа мага хандыр
азырап каан, ам боттары бул-
ганзын джир. Бир эвес ол
даргалар өскүстерин өзүлүк
амыдыралын көргөн болза,
мыңа дивестер ийик. Бистин
хайгааралымыста уругларын
аамдырып амдык калган
деп чугаалаары берге. Кол-
дуула олар амдыралдык
хамык чүдүн, кырып көрүп
каанга кижилер болуур. Бил-
чангаң бут кырынга туруп
келерин бичи-ле алгаш
көстүп келсеге, оон халак-
таным, алдырбайн баар-дыр.
Чаңгыс сөс биле чугаалаары,
амыдырал дээс эмин эртин
кызыл. Билангаң даа оларын
арында чүсөни угаан
бизезиниң харызынын час-
тыгыны кылып аларлар баа
бар. Бистин хайгааралымыста
дузалал школаларын дооскан
уруглар бол деп үстүндө
айтык болгай мен. Даптыр-
кы хевиринден көргө, анаа
улустан ылагалык дег шы-
нар чок бол, олар угаан-
медереп сайбарылынын тала-
зы биле саадыралыны кыр-
бардыр-дыр. Бо уругларын
арында өзөп аян кап кижиз-
миде амыдырал чүрттаар дээр
божулаан алган. Төл төртү-
түп кээрге-ле, хей ашка ур-
дунун кээр, пособе алар деп
көнен сеткил чоранырмын ол-
дур ийи. А амдыралда
ындаг белен чүү чүе тура
ийи. Пособе аларда бажы
долтурар документ-саадыр
эндерик-ле болгай. А чамдык
анык бот ислерин болуур
чөгүрү документ-саадыр тур-
жук, паспорт бичи чок бо-
тулар. Арай бел тогушан
оларын үлгү-херзеп бүдү-
жүп бөзүмөскө, лактыр кат-
тон бичи алган чет болту-
лар. Сөөлүдө бары бары

уругдарын азырап чадал
каан, оон ойталан каантар,
чаш уруглар бажыныче дү-
жаалар болуур-дир. Шак мын-
чалдыр өскүстериниң саны
өзөөзээр тудум, дам немезил
олуур. Бир ындаг неге чаш
уругларын сүт хууязынчел
халас сүт аймактыг аш-чөм
чугаалакыч берген бис. Амы-
дырал байдыйн хынал чедер
бөзүмөскө, аптан өлбөзүндө
кырындап урууун чемил
чижин олурар болган. Ап хей
чаш, каймыкында-ка кы-
дыкшыны коомкаан.

Аптан өлбөс дээр аш-чөм
ооралган, херек алданыч
кирген өскүс оолдар база бар.
Олар СИЗО-га истелле адала-
ла чылдыра, ужурашп челе
бээрге, «мени утпаан, кагаба-
лар ислер» аа деп арты кы-
дыр амыкшаар-дыр. Билангаң
чугаалаар-дыр. Билангаң
була база ажылды чорудуу
шын орукче үнерипте ду-
залаш турар бис.

Светлана Буртукелованын
удуруп турар төүк хоорай
чорелги кылдыр тургусту-
вунга, Билдиг болзожок оот
чорудуп турар амыкшаар
бүдүн республика хемчээлдиг.
Чүгө дээс оон дуза дилек
кыш турар өскүстер кожуу-
нардан, а оон туржук, Абакан,
Усинск, Ермаковское
дээр ышкаш черлерден сүт
бар. Билдиг төлээле амыкшаар
хоорай хемчээлдин калбары,
а оон биле черелешти-
лээр немелде чүдкө немешкен.
Ук төртүп салдап чоруур
ортудукка дөмейлзөн бис. А
калды-даа салдап чорудуу
чүлү сон-даарта ийи эртинги
кайы-бирезинде донгара, ту-
лаар чүрттаар болгай. Бистин бэ
таварылгысты алгаш көөр-
ге, кандыгыт? Ортудууус
ам-лаа хемни куду акы-
шаан, ону хүлээп ап, хор-
гадагыч, турмуздун алгы
дөп эрик тывылбастан. Чаң-
гырал — Чааатай, Пре-
зидентиде. Ш. Д. Ооржакты
ис-чаштын айтырынынга хол-
дөп сактып салышынынын
иники кылдыр билер бис.
Угаан-меделешчин сайбары-
ла саалаан оолда, амыкшаар
биле хандырышкан. Ажылга
кызымак дитип, мактадын

Маңа бир кезек черге
Чаа-Хөл кожуунун Ак-Тү-
рүг суурда Дарга Ламаевич
Монгуштун удуртканы «Сай-
зырал» деп инвалдириниң
кооперативин аңгылай дем-
дөгелзери чугула. Билди ду-
залал школазын дооскан,
ууган-меделешчин сайбары-
ла саалаан оолда, амыкшаар
биле хандырышкан. Ажылга
кызымак дитип, мактадын

оралакчызынын чөвүлде-
ни Михаил Сергеевич Ко-
ловат Тыва Республиканың
Дээди Хуралының (парла-
ментиниң) 1997 чылдын
октябрь 2-де № 891 болгаш
1997 чылдын октябрь 2-де
№ 892 доктааларында айтыр-
ышкан сууттаан Тыва рес-
публиканың Дээди Хура-
лының Хүндүлөп бижикте-
ри биле шаңнатканнар.

А. АЛАШ.

Ак-довуракчылар — кызылчыларга

НОВАРЬ 15-ТЕ АЖЫГЛАЛГА КИИРЕР

ТР-нің Чуртталга тууду-нун болгаш чуртталга-коммунал акыл-агый комитети бо чылдың август айда Кызыл хоорайның Каа-Хем кудумчузунда чедир кылдын-маан хоочуннар бажынының ийи подьезидинде 30 бажы-биле республиканың доозары-биле республиканың тууду-нун организациаларына...

инизациалары колдуу-ла 2 млрд. рубль кылдыр салып алгаш кириштинер. Тууду-нун кызылчылар бистичи чарыг-далыны өз-не өзөөш болган болгаш кылдыр доозар хуу-савасы база кыска, ноябрь 15-те 30 квартираны ажыг-лалга кирер ужуруг бис.

ОРДЕН-ХАВЫЯА ХОРЭЭН КААСТААН...

«Найрал» совхозтун хойжузу Ийна Ажыевна Тюлюш хой чылдар дургузунда малчынын, ак сеткилдиг акылдап келген. Ол чыл буруде чус хойга онаштыр чүстөн өзөөш эвес хураганнары өстүрүп, арбын дүктү, ээтти, кепти бугдуген. Көлдө ажыл-агыйны хойжудеринге ачы-хавыяалары болгаш хой чылдарда ак сеткилдиг акылдап келгени дээш И. А. Тюлюшту Тывааның Республика орден-биле чоокта чаа шаңнаан.

КУШ-АЖЫЛДЫҢ БОЛГАШ ЧУРТТАЛГАНЫҢ ОРУУ

Башкы дугайында чылыг сактыышкын

Кызыл-Мажалыктын № 1 кустугу откалары оон ху-рээлине чораша үрүтүлдү ажалдаан Тыва. АССР-ниң алдында башкызы, куш-ажылдың хоочуну, методист бажыкы Татьяна Федоровна Куулар чуртталгадан чарыг-дал бээр таптыр-ла ийи чыл бооп тур. Оон ады-республиканың бугу жокуну-нарында билидирген. Талант-алыг, акылдыг ээ-харыскал-галыг бажының дугайында чылыг сактыышкын оон чок кижилериниң, эш-өрүүнүң ба-за өөреникчилериниң чүрөк-теринге кезээде калы чоруур дүңгүмө, канчап-даа часпас боор мен.

Татьяна Федоровна Мос-к-ва облазынын Загорск райо-нунун Малиновка суурга то-рутугунен. Куш-ажылчы-рууну оруунуң эгезин Барыш-Хемчик кокуунунун Эргин-Бар-лык ортумак школаныңга орус дыл болгаш литература бажыкылап азелген. Тывага ол кончуг аныяанда келеш, бар-ла мергежил-билини, кү-жүн урууларын бугу тала-лыг кижизип мезу-шынанын хевирлеп тургузарыкче ул-ландырып, акылдыг долу-зу-биле бердиникен. Амгы үеде оон доостурган чөр-чөкчөрдө чурттап, акылдап чоруур өөреникчилерин са-наары-даа кайын болдунар. Олар чүгө Тывааның яны-баруу булуңунанда эвес, ха-рын-даа Россияда бестин эде-рик. Оон калы акылдап чо-раан эш-өрүү, башкылар Е. А. Тас-оол, Л. И. Куулар, З. Т. Пчелякова, А. М. Ондар, З. П. Коваленко ам-даа чылыг сактыышкын берген өө-реникчилериниң бири.

ТЫВАДА КАНЧАП БАРДЫҢ, ДЭЭРГИ КАШИН?

Коммунист партия баш-тап турда хоржок, талаар деп турган чүдүлдерден адыр-лап, хосталганын кезик-чам-дын көрө бергенине чактыг өвөс-ле болгай. Хосталга даянып алгаш, амин эртин сула чакнаар, аксам бар деп аал көкүрөп киялдер тыш-тып келгени хомудачык. Ын-дыглар кудумчуга үчүткө чагнаган киялдер кестүп кел-ген болза, цивилизацияны дээш чадамы-дар деп шуу-гаарлар ийик.

Элептиг-ле кыян. Азат-ла, азап-ла турар. А кыян-кан чүзү-даа чок! Байбаң-барай, шалдан-соок деп чү-ве ол өз бе?! Тыва Республикада мур-пунда ТР-ниң СССР-ниң бүгү-нүң нацияларының хой кезинде төлөдөкчилер чурттап, акылдап турары билидирген. Орустар, тывалар, татарлар, хакастар, буряттар кады-кожа-төрүн кыргып-хыдыр бербоюн.

Кызылдың ээзи кым болурул?

Кызылдың ээзи кым болурул? дээш, харын-даа мыанш-жып, өг-бүлө тулап, кайгам-чык чараш хайнак боолдуг, кыстыг ораш кокууну, хоары бургузудан көрүп болуру. Хей чол мылган черге чү-даа бооп болур. Найыр-байка-даа, алгыш-кырыш-ла дээрим деп. Каа-Хемге, надым үезин-де үш кижя арагаланып, өд-дааланып чүвө-дир. Оларныкы бирөөш өкөөкчү болганар.

Тыва Республикада мур-пунда ТР-ниң СССР-ниң бүгү-нүң нацияларының хой кезинде төлөдөкчилер чурттап, акылдап турары билидирген. Орустар, тывалар, татарлар, хакастар, буряттар кады-кожа-төрүн кыргып-хыдыр бербоюн. Харын-даа бот-боттары «та-нык» джиин, аразындан суг алас өжикчилер апаргавар. Ол дугайы караам-биле көр-төп, кулаам-биле дыңнап кижилеринки бирөөш мен.

РОССИЯДА ПРЕЗИДЕНТ ЧӨШШЭРШЕПТИН ТУРАП

Президент Б. Ельцин Кур-ве Думаның кыска сессия-сынын акылың четпес ажы-лап турар деп түнчү турар. Чүгө дээш Думаның депутат-тары социал-Хоммунистлар Ха-маарыккан, оон аразында 1998 чылдың бюджетиниң болгаш үндүрүг коллегияны-н хамаарыккан айтырылганын сонгааратканына таарыш-паны ол дыңнаткан. Оон азында Думаның хулаас ал-гын Чер колективизме тары-чыга черги салар база сак-талып дугайында эргени бө-бөзүнчө ол чөпшээрешпей турар.

ЧАА ПАСПОРТТУ — ПРЕЗИДЕНТИДЕН

Чая паспорт солдугуны ок-тябрь 1-де азелген. Россия Федерациясынын хамаанын деп кааш чаа паспорттарын бир дугайында Москваның № 1845 шлопа-интервалының 14 хар четкел 7 урулар, оларды Кремльге берип. Пре-зидент Ельцинниң холдунд алар аас-кекитиш болган.

ЧАРЛАЛДАР

Сибиряны Хергелд кооперативиниң университетинин бүгү курстарың студенттеринин пиити хуралы бо чыл-дын октябрь 23-те 10.00 шакта болур. Өөөлиге дээш төлөвүр төлөвүн хуусаан 1997 чыл-дын октябрь 25-те төлөвүр. Өөөлиге дээш төлөвүр теле-визияны үндүрер. Кызылдың коммерциялыг техникуму-нун III курсу-нун бот өөөлиге-леги сургууларын тургузучу сессияны ок-тябрь 6-дан 18-ке чедир болуп эртер. А IV курсу-нун 1997 чылдың октябрь 13-тен 25-ке чедир болур. Өөөлиге-леги төлөвүр телевизияны сессияга кыарбес. Кызылдың коммерциялыг техникуму.

20 ХУУ ЧИГЕТКЕН

Республика солуннарының («Тувинская правда», «Шын») чедирдегизинге харылаа ачы-дуузынын ӨРТЕКТЕРИНИ 1) Ала-чуртун Улуг дайынынң инвалиттеринге, кир-жикчилеринге, оларга дешептирген киялдерге; 2) күш-ажыл хоочуннарына; 3) бугу болуптирген инвалиттеринге, пенсионерлерге 20 ХУУ ЧИГЕТКЕН. Ол дугайын ТР-ниң Почта хары-лаазынын федералдыг албан эргелели дыңнаткан.

ӨРЕЛЕР ӨӨДЕЛЕТПЕСТЭЭН

Тываның хой-хөй бүдүрүл-гелериниң саң-хоо байдалы-н аксеткилдиг акылдап кел-ген. Ол чыл буруде чус хойга онаштыр чүстөн өзөөш эвес хураганнары өстүрүп, арбын дүктү, ээтти, кепти бугдуген. Көлдө ажыл-агыйны хойжудеринге ачы-хавыяалары болгаш хой чылдарда ак сеткилдиг акылдап келгени дээш И. А. Тюлюшту Тывааның Республика орден-биле чоокта чаа шаңнаан.

О! дыңнадып тур

«ДУЖУТ» ОПЕРАЦИЯ

Республика девисээринде ажыл-агыйларның өр-те удуур байдалының хынаалың чорудуу оон түнчүлдерин өөренип көргөш; ТР-ниң ИХЯ-аның өткө-үлде улаан эргелели шоль 15-тен ноябрь 1-те чедир көдөз ажыл-агый чөдөрлөгө өрт айымын бодурбас соруглаа «Дужут» операцияны чорудуу эгезин.

ДЕЛЕГЕЙ ЧЕМПИОНАДЫНГА КИРЖИР

Хорватияның Дубровник хоорайга бо чылдың октябрь 16-19 хушунда эртер деле-гей чемпионатында киржир эрге дөш болган Россия чемпионатында Тыванын адын төлөзөп, бистичи беш спортчуусу киршиктен; 51 н-дектинге республиканың элэ-ди урууларын спорт школа-зынын тренери Мерген Мон-гуш, 60-га ИХЯ-нын акыл-далчызы Родион Хертек, 63-ке Долаан Монгуш, 67-ке олимпийки курларыв учили-щениң (ОКУ) тренери Шолбан Данлар, 71-ге Гай-Тайганың спорт школының тренери Омак Шоолтай.

СЕРГЕЙ МОГАН-ООЛ

ТР-ниң ИХЯ-зынын Кур-туртун өткөкү удуур ал-бан эргелелинң ишкер-инспектору.

КАНЧОП САТ.

Канчоп саат. Республика солуннарының («Тувинская правда», «Шын») чедирдегизинге харылаа ачы-дуузынын ӨРТЕКТЕРИНИ 1) Ала-чуртун Улуг дайынынң инвалиттеринге, кир-жикчилеринге, оларга дешептирген киялдерге; 2) күш-ажыл хоочуннарына; 3) бугу болуптирген инвалиттеринге, пенсионерлерге 20 ХУУ ЧИГЕТКЕН. Ол дугайын ТР-ниң Почта хары-лаазынын федералдыг албан эргелели дыңнаткан.

